

ANADOLU'DA KÜLTÜREL MİRASINI KORUYAN POMAKLAR: SOSYO-KÜLTÜREL YAŞANTILARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA*

Pomaks Protecting Their Cultural Heritage In Anatolia: A Research on Their Socio-Cultural Experiences

Doç. Dr. Özlem GÜZEL**
Doç. Dr. Hande AKYURT KURNAZ***

ÖZ

Kültür, birçok farklı unsurdan beslenen ve tarihsel süreç ile birlikte güçlenen bir kavramdır; bu süreç içerisinde toplumun sahip olduğu değerler kültürün birer yansıması olarak ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan kültür, kendisini oluşturan değerlerle bir bütündür ve bu değerler kültürel miras olarak adlandırılmaktadır. Somut ve somut olmayan şekilde ayrılmış olan kültürel miras, toplumlar hakkında bilgi sahibi olunmasını sağlamaktadır. Somut ve somut olmayan kültürel miras unsurları toplumun ortak kimliğini gösteren ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlayan önemli kültür parçalarıdır. Kültürel miras unsurları, kültürel, çevresel ve sosyal açıdan toplumun tanınması için önem taşımaktadır. Bu unsurlar sayesinde toplum kimliğini tanımış ve araştırmış olur. Ayrıca kültürel mirasın ekonomi ile de bağlantısı bulunmaktadır. Yerel kalkınma ve istihdama katkı sağlama gibi özelliklerinden dolayı ekonomik katkısından da bahsedilebilmektedir. Belirtilen bu özellikler doğrultusunda nesilden nesile aktarılması ve korunması gerekmektedir. Korunabilmiş olan değerler gelecek kuşaklara aktarılabilirler. Kültürel mirasın korunmasında topluma büyük görevler düşmektedir. Toplumun oluşturan kültürel özellikler incelendiğinde farklı kültürlerin toplumun mozaikini meydana getirdiği görülmektedir. Böylelikle kültürel çeşitlilik meydana gelmekte ve kültürel miras unsurları da farklılaşmaktadır. Kültürel mirası besleyen önemli bir unsur toplumların kültürel farklılıklarıdır. Kültürel özelliklerinin yaşatılmaya çalışıldığı zengin kültürlerden biri de Pomaklardır. Gelenekleri görenekleri, inanışları, çeşitli ritüelleri, giyim unsurları, dil ve edebi eser özellikleri, mutfak kültürü neticesinde zengin birikimi olan Pomak kültürü, araştırma konusu olarak seçilmiştir. Bir toplumu diğerlerinden ayıran öğelerinin korunarak gelecek nesillere aktarılması önem arz ederken, Pomaklar gibi kendisine has kültürel kimlik öğeleri bulunan toplumların kültürel örüntülerinin yazılı olarak bir araya getirilmesi kültürel mirasın aktarılmasının ön koşulunu oluşturmaktadır. Bu yaklaşımdan yola çıkarak üretilen araştırma sorusunun çözülmesi için Pomak sosyo kültürel örüntülerinin keşfi için yorumlayıcı bakış açısıyla nitel desen yaklaşımı benimsenmiştir. Nitel desen yaklaşımının en önemli özelliği bir konuyu ayrıntılı ve derinlemesine araştırabilme içeriğine sahip olmasıdır. Bu bağlamda araştırma kapsamında kullanılan nitel desen yaklaşımı sayesinde konu derinliği ile araştırılmış olup, sosyo kültürel özellikler ile ilgili daha detaylı bilgiler elde edilmiştir. Araştırmanın örneklemini Pomak kültürüne sahip olan kişiler oluşturmaktadır. Araştırmanın amacı Pomak kültürüne ait sosyo kültürel unsurların belirlenmesidir. Belirtilen amaç doğrultusunda da yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak derinlemesine görüşme tekniği ile veri toplanmıştır. Betimsel analiz ile çözümlenen verilerden yola çıkılarak Pomak kültürel miras boyutları altı başlık altında ele alınmıştır. Pomak kültürü mirası boyutları çeşitli aşamalarda isimlendirilmiştir; gelenek-görenek, edebi unsurlar, inanış unsurları, mutfak kültürü, giyim unsurları ve el sanatları olarak isimlendirilmiş ve boyut içerikleri değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonucunda sahip olduğu kültürel özellikleri ile Pomakların kendilerine ait kültür birikimlerinin olduğu ve günümüzde yaşatmaya devam etmeye çalıştıkları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler

Kültürel Miras, Somut Olmayan Kültürel Miras, Somut Kültürel Miras, Pomak Kültürü, Pomak Kültürel Mirası.

ABSTRACT

Culture is a concept that is fed by many different elements and strengthened with the historical process; In this process, the values of the society emerge as a reflection of the culture. In this respect, culture is a whole with the values that form it, and these values are called cultural heritage. Cultural heritage, which is

* Geliş tarihi: 17 Ocak 2022 - Kabul tarihi: 5 Aralık 2022

Güzel, Özlem; Akyurt Kurnaz, Hande. "Anadolu'da Kültürel Mirasını Koruyan Pomaklar: Sosyo-Kültürel Yaşantıları Üzerine Bir Araştırma" *Milli Folklor* 137 (Bahar 2023): 199-213

** Akdeniz Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Antalya/Türkiye, ozlemmguzel@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0003-0081-3530.

*** Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Bolu/Türkiye, handekurnaz@ibu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-9712-6387.

divided into tangible and intangible, provides information about societies. Tangible and intangible cultural heritage elements are important cultural pieces that show the common identity of the society. Cultural heritage elements are important for the recognition of society in terms of cultural, environmental and social aspects. Thanks to these elements, the society recognizes and researches its identity. In addition, cultural heritage has a connection with the economy. Due to its features such as contributing to local development and employment, its economic contribution can also be mentioned. In line with these characteristics, it should be transmitted from generation to generation and protected. The values that have been preserved can be passed on to future generations. The society has great responsibilities in the protection of cultural heritage. When the cultural characteristics that make up the society are examined, it is seen that different cultures create the mosaic of the society. Thus, cultural diversity occurs and cultural heritage elements differ. An important element that feeds the cultural heritage is the cultural differences of the societies. One of the rich cultures where cultural characteristics are tried to be kept alive is the Pomaks. The Pomak culture, which has a rich accumulation as a result of its traditions, customs, beliefs, various rituals, clothing elements, language and literary work features, and culinary culture, has been chosen as the research subject. While it is important to preserve and transmit the elements that distinguish a society from the others to future generations, bringing together the cultural patterns of societies that have unique cultural identity elements such as Pomaks in writing constitutes the prerequisite for the transmission of cultural heritage. In order to analyze the research question produced based on this approach, a qualitative design approach with an interpretative perspective was adopted for the discovery of Pomak socio-cultural patterns. The most important feature of the qualitative design approach is that it has the content of researching a subject in detail and in depth. In this context, thanks to the qualitative design approach used in the research, the subject has been researched in depth and more detailed information about socio-cultural characteristics has been obtained. The sample of the research consists of people who have Pomak culture. The aim of the research is to determine the socio-cultural elements of the Pomak culture. In line with the stated purpose, a semi-structured interview form was prepared. Data were collected by in-depth interview technique using a semi-structured interview form. Based on the data analyzed by descriptive analysis, the dimensions of Pomak cultural heritage are discussed under six headings. Pomak cultural heritage dimensions have been named at various stages; traditions, literary elements, belief elements, culinary culture, clothing elements and handicrafts were named and their dimension contents were evaluated. As a result of the research, it has been determined that Pomaks have their own cultural accumulations with their cultural characteristics and they are trying to keep them alive today.

Keywords

Cultural Heritage, Intangible Cultural Heritage, Tangible Cultural Heritage, Pomak Culture, Pomak Cultural Heritage.

Giriş

Destinasyonlar için önemli çekicilik unsurlarından olan kültür ve miras, kültür turizminin temel bileşenleridir (Leask 2016; Loulanski ve Loulanski 2011). Toplulukların temeli olan kültürel miras unsurları (Andereck vd. 2007) etkili bir şekilde yönetildiklerinde çevresel ve sosyal değerlerin artmasına katkıda bulunabilmektedir (Jamal ve Stronza 2009). Unesco kültürel mirası, bir grup veya toplumun geçmiş nesillerinden miras kalan, muhafaza edilen ve gelecek nesillerin yararına bağışlanan fiziksel eserler ve soyut nitelikler olarak tanımlamaktadır (Rosa vd. 2021; Shepherd 2006). Kültürel miras sadece anıtlardan ve koleksiyonlardan oluşmamaktadır. Ayrıca gelenekler, gösteri sanatları, sosyal uygulamalar, ritüeller, bayram etkinlikleri, doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar, geleneksel el sanatları üretme bilgi ve becerileri gibi atalardan miras kalan ve torunlara aktarılan ifadeleri de içermektedir (Unesco 2011; Unesco 2006; Karakul 2007).

Kültürel miras içerisinde; inançlar, törenler, yerel bilgiler, sanat eserleri, zanaat ustalıkları, müzik, tarih, toplumun dil özellikleri, spor, yeme-içme adetleri, giyim, mimari öğeler gibi birçok faktör yer almaktadır. Geniş bir alana sahip olan kültürel mirası, iki farklı grupta ele almak mümkündür. Somut kültürel miras unsurları sanat, edebiyat, müzik, arkeolojik ve tarihi eserler ile binaları, anıtları ve tarihi yerler olarak belirtilmektedir. Somut olmayan kültürel miras içeriği ise maddi olmayan niteliklerden oluşmaktadır. Bunlar genellikle manevi inançlara dayanan geleneklerden meydana gelmektedir.

Hem somut hem de somut olmayan kültürel miras eserleri toplumların birbirinden olan farklılığını ortaya koymaktadır. Kültürel mirasın önemi bir topluluğu diğerlerinden ayırt edebilen örüntüler olarak da ortaya çıkmaktadır. Kendilerine has dinamikleri olan özellikle niş toplulukların gelecekte de yaşatılabilmesi için günümüzdeki ayrışan içeriklerinin iyi bilinmesi, analiz edilmesi ve belgelenmesi toplum kültürünün sürdürülebilirliği açısından gerekli bir stratejidir. Çünkü farklı toplulukların kültürel miras kimlik öğelerinin anlaşılması kişileri geçmişe bağlarken, kültürlerarası diyaloga yardımcı olarak diğer yaşam biçimlerine saygıyı da teşvik etmektedir (Ma vd. 2019; Sonkoly ve Vahtikari 2018). Bu bağlamda bu araştırmanın temel amacı bir toplumun içinde var olan bir alt topluluğun kendine has dinamiklerini ve kültürel örüntülerini kültürel miras çerçevesi bağlamında sınıflandırmak ve raporlamaktır.

1. Literatür Taraması

1.1. Kültürel Miras

Kültürel miras somut ve somut olmayan olarak sınıflandırılmaktadır. Somut kültürel miras, gelecek için korunmaya değer olduğu düşünülen binalar, tarihi yerler, anıtlar, önemli eserler veya nesnelere oluşmaktadır. Bunlar belirli bir kültürün arkeolojisi, mimarisi, bilimi veya teknolojisi için önemli olan nesnelere içermektedir (Kurin 2004). Bir toplumda üretilen, korunan ve nesiller arası aktarılan eserler anlamına gelen somut kültürel miras, toplum yaşayışında kültürel öneme sahip insan yaratıcılığının fiziksel veya somut ürünlerini içermektedir (Logan 2012; Moghadam ve Bagheritari 2007; Unesco 2003). Yerel topluluklar için değerlerinden dolayı kültürel alanların ve içeriklerinin korunması önemlidir (Brown 2005). Fiziksel nesnelere olmalarına rağmen, bir kişinin ulusal kimliğine ait değerlerini ve inançlarını şekillendirmeye yardımcı olmaktadır (Logan 2012). Somut olmayan kültürel miras unsurları ritüeller, gelenekler, şenlikler, doğa temalı bilgiler ve uygulamalar, el sanatları olarak sınıflandırılırken, bu unsurlar topluluklar tarafından sürekli olarak yeniden yaratılır; toplumlara kimlik duygusunu sağlamaktadır (Li vd. 2021; Cominelli ve Greffe 2012; Moghadam ve Bagheritari 2007; Unesco 2003; Harvey 2001).

Kültürel mirası oluşturan birçok boyuttan bahsetmek mümkündür. Bu çalışma kapsamında kültürel mirasın toplumsal ve kültürel boyutları üzerinde durulmaktadır.

Tablo 1: Kültürel Miras Boyutları

Boyutlar	İçerik
Fiziksel	İmaj, Çevre, Yaşam Kalitesi
Ekonomik	Kaynak, Markalaşma, Kalkınma
Toplumsal	Kimlik, Değişim, Etkileşim Aracı, Yaşam Biçimi
Kültürel	Kültürel Gelişim, Kimlik
Politik	Ulus Birliği Aracı
Yasal Yönetmelik	Katılım, Koruma

Kaynak: Eryazıcıoğlu, 2018.

Toplumsal boyut olarak kültürel miras toplum kimliğinin oluşmasına, kültürel değişimin sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Ayrıca toplum içerisinde yer alan bireyler arasında etkileşimi arttıran bir araç vazifesidir. Toplumun yaşam biçiminin anlatıldığı örnekler kültürel miras içerisinde yer almaktadır. Kültürel boyut kapsamında kültürel gelişimi sağlayan bir etken olarak bahsedilen kültürel miras, kültürel kimliği de destekleyen en temel kavramdır (Eryazıcıoğlu 2018).

1.2. Pomak Kültürü

Günümüzde çeşitli devletlerin coğrafyalarında yaşayan Pomakların ataları olan Kuman-Kıpçaklar 11. yy. dan itibaren Balkanlara geldiği bilinmektedir (Alp'ten akt. Kamil 2017). Farklı etnik özellikleri barındıran Balkanlarda yaşayan Pomaklar, sahip

oldukları kültürel öğeler ile önemini korumaktadır. Pomaklar, güney Bulgaristan'ın orta ve batı Rodop Dağları'nda, batıda Mesta Nehri Vadisi'nden doğuda Xaskovo-Kürdçali hattına, kuzey Yunanistan'ın Batı Trakya'sında, Makedonya genelinde, Doğu Arnavutluk ve Türkiye'de yaşamaktadırlar. Bu ülkelerdeki Pomakların sayısını tahmin etmek zordur çünkü ulusal nüfus sayımlarında ya çoğunluk etnik grubun üyeleri olarak ya da genel Müslüman kategorisi altında sayılmıştır (Eminov 2007).

Pomak kelimesini Osmanlı kaynaklarında 19. yüzyıldan itibaren görmek mümkündür. Konuştukları dilin %30'unu Ukrayna Slavcası, %25'ini Kuman-Kıpçakça, %20'sini Oğuz Türkçesi, %15'ini Nogayca, %10'unu Arapça kelimelerin oluşturduğu incelenmiştir. Sosyokültürel yaşam düzeni olarak Anadolu gelenekleri ile ortak özellikleri bulunmaktadır. Ayrıca Şamanizm temelli geleneklerinin de olduğu görülmektedir (Memişoğlu 2007).

Pomak halkının ortak bir tarihi, coğrafyası, yerellik anlayışı ve gelenekleri vardır. Çanakkale, Denizli, Muğla, Kastamonu gibi illerin çevresindeki kırsal alanlarda geleneksel Pomak kumaşlarının üretimi halen yaygın olup, bu malzemeler uzun yıllardır giyim ve ev tekstili üretiminde kullanılmaktadır. Anadolu'da ve Trakya'da geleneksel yaşam biçimini ve kültürel ifadeyi koruyan Pomaklar, atalarının mirasını korumakta, köyleri canlandırmakta ve Anadolu'daki en eski Avrupa varlıklarından birini sürdürmektedir (Basaran ve Gurcum, 2010).

Aile, Pomaklar açısından önemli kavramlardan biridir. Kız ve erkek evlatlar arasında ayırım olmayan bir toplum yapısı hakimdir. Pomak evleri nüfus olarak sayıca fazla aileyi barındırabilecek şekildedir. Aile içerisinde kadın ve erkeğin eşit söz hakkı bulunmaktadır. Bölgesel özelliklere göre değişiklik gösteren Pomak evleri bahçelerinin geniş olması ve bahçelerinde fırın, samanlık gibi bölümlerin olması dikkati çekmektedir. Kahvehaneler Pomak erkekleri için önemli alanlardır ve camiler konusunda da erkeklerin ibadet alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınlar çoğunlukla evlerde ibadetlerini ve törelerini gerçekleştirmektedir. Pomaklar içerisinde dayanışma oldukça fazladır. İmece kavramı geçerlidir (Kırtıl 2019). Doğumdan hastalığa kadar birbirlerini yalnız bırakmayan Pomaklar yardımlaşma konusunda örnektir. İnanışları ve uygulamaları konusunda çeşitli örnekler mevcuttur. Doğum ritüellerinde kırk gün dışarı çıkmama, kırkı karışma, anne sütünün şifacı özelliğinin kullanılması; farklı inanışlar doğrultusunda tırnak kesme ile ilgili inanışlar, Çocuk gecesinde makas ağzının bağlanması, sürünün eksilmemesi için kurt ağzı bağlamak, arife günü iş yapılmaması, Hıdrellez döneminde evleneceği kişinin rüyada görülebilmesi, yeni doğan bebeğe isim koyma gibi bazı adetlerin olduğu görülmektedir. Aslında Anadolu ile bağdaştırıldığı zaman bu gelenek ve göreneklerin oldukça birbirine benzer olduğu da incelenmektedir. Düğünlerle ilgili çeşitli ritüeller de yer almaktadır. Örneğin, akraba evliliği yoktur, kız isteme ritüeli 3 kez tekrar edilmesinden sonra sona ermektedir (Kırtıl 2019). Çocuk gecesi de ayrı bir ritüel olarak görülmektedir (Güzel ve Akyurt Kurnaz 2020; Akyurt Kurnaz ve Kurnaz 2018). Pomak kültüründe Hıdrellez'in ayrı bir yeri bulunmaktadır. Yağmur duaları Pomak köylerinde benimsenmiş bir gelenektir. Birliktelik ve dayanışma duygusunun önemli bir göstergesi olmaktadır. Pomaklar hakkında bilgi alınabilecek bir diğer konu da yemek kültürüdür. Pomak kültürünün en belirgin özelliklerinden biri olan yemek kültürüne dair birçok örnek bulunmaktadır (Kırtıl 2019).

2. Araştırma Yöntemi

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış olup, bir olguya ilişkin bireysel anlamları/örüntüleri ortaya çıkaran ve anlamlandırmayı amaçlayan fenomenoloji (olgu bilim) deseni tercih edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek 2011). Bir fenomenle ilgili bireylerin

deneyimlerinin betimlendiği bu araştırma deseninde amaç betimlemeler üzerinden deneyimlerinin özüne/örüntülerine ulaşmaktır (Creswell 2016). Anlamı keşfetmeye yönelik bu fenomenoloji (olgu bilim) araştırması, Pomakların sosyo-kültürel yaşantılarının özünü ortaya koymaktır. Fenomenoloji deseninde yapılan bu çalışmada “Pomakların sosyokültürel yaşantısı” araştırma konusu edilmiştir. Araştırmanın temel problem cümlesi “*Balkanlardan Türkiye’ye göç eden Pomakların kültürel bir miras olarak günümüze aktardıkları Pomak kültürünün içerikleri nedir?*” olarak belirlenmiştir. Bunun yanı sıra araştırma problemine ilişkin olarak alt problemler ile Pomakların gelenek-görenekları, dil unsurları, inanışları, edebi unsurları ve kültürün fiziksel yansımaları çözümlenmeye çalışılmıştır.

Araştırmada sosyal bir olgu olarak Pomakların sosyo-kültürel yaşantılarının örüntülerini ve betimlemelerini detaylandırılacağı için belirttiği üzere veri toplama yöntemi olarak derinlemesine mülakat yöntemi kullanılmıştır (Baş ve Akturan 2017; Creswell 2016; Yıldırım ve Şimşek 2011). Fenomenolojik çalışmada bireysel deneyimler önemli olduğu için araştırma konusu edilen fenomene yönelik tecrübeyi yaşayan kişiler örnekleme oluşturmaktadır. Dolayısıyla amaçlı örnekleme dahilinde çeşitli bölgelerde yaşayan Pomaklar ile görüşme yapılmıştır. Veri toplama aracı olarak konunun derinlemesine incelenmesine olanak sağlayan yarı yapılandırılmış bireysel görüşme formu kullanılmıştır (Merriam 2015). Katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine yönelik tanımlayıcı soruların ardından, araştırmanın amacına yönelik olarak belirlenen temel araştırma sorusu katılımcılara sorulmuştur.

Görüşmeler 01.10.2019 ile 15.12.2019 arasında gerçekleştirilmiştir. Yapılan 14 görüşme sonrasında verilerin tekrara düşmesi nedeniyle, temalar doygunluğa ulaştığı düşünülerek görüşmeler tamamlanmıştır (Creswell 2016). Görüşme sonrasında elde edilen ses kayıtları çözümlenerek kodlama için hazırlanmıştır. Katılımcılar K1, K2 ve devamı şeklinde kodlanmıştır. Araştırmanın analizi “verilerin işlenmesi (anlamli kavram ve temaların kodlanması), verilerin görsel hale getirilmesi ve sonuç çıkarılma-değerlendirme” olmak üzere üç aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir (Kümbetoğlu 2005). Fenomenolojik çalışmanın temel işlevi kelime betimlemesinin yapılmasıdır (Stones 1988). Bu sebeple elde edilen veriler işlendikten sonra betimleyici analiz tekniği ile çözümlenmiştir. Öncelikle veriler analiz için hazırlanarak, kodlanmış, kategorileştirilmiş ve görselleştirilmiştir.

Araştırmanın iç geçerliliğini (inandırıcılık) artırmak için ilgili yazın detaylı incelenilerek görüşme soruları hazırlanırken, dış geçerlilik (aktarılabirliği) bağlamında tüm araştırma süreci katılımcılara görüşme için rahat bir ortam sağlanarak detaylı olarak açıklanmıştır. İç güvenilirliğin (tutarlılık) sağlanması için elde edilen veriler objektif olarak ele alınmıştır. Dış güvenilirlik (teyit edilebilirlik) için kodlamaların uzman bir akademisyen tarafından tekrar kategorileştirilmesi istenmiştir. Araştırmacı ve uzman akademisyen kodlamalarının tutarlılık değerleri karşılaştırılmıştır. Temalara ilişkin tutarlılık değerleri için Kappa analiz değerlerine bakılmıştır ve Kappa değeri 0,81 olarak hesaplanmıştır. Bu değer, önemli düzeyde uyum sağladığını ortaya koymaktadır (Landis ve Koch 1977).

3. Bulgular

Araştırmada öncelikle katılımcılarına ilişkin tanımlayıcı sorular çözümlenmiştir. Tablo 2’de görüldüğü üzere katılımcıların yaş aralıklarının 26 ile 72 arasında değiştiği görülmektedir. Trakya bölgesinde yaşayan katılımcılar, geldikleri ülkeler, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya ve Makedonya olarak sıralanmıştır. Göç nedenleri olarak da

savaş, din-dil-kültür baskıları, güvenlik sorunları ve mübadele anlaşması gösterilmiştir. 5 katılımcı, kültürel olarak geldikleri bölge ile etkileşime devam ettiklerini belirtmiştir.

Tablo 2: Katılımcılara İlişkin Tanımlayıcı Özellikleri

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Eğitim	Memleket	Ata Kökeni	Geliş Nedeni	Kültürel Etkileşim Devamı
K1	E	27	Lisans	Edirne	Yunanistan	Mübadele Anlaşması	Hayır
K2	K	45	İlköğretim	Lüleburgaz	Bulgaristan	Baskı	Hayır
K3	K	72	İlköğretim	Hayrabolu	Yunanistan	Savaş/Baskı	Hayır
K4	K	69	İlköğretim	Demirköy	Yunanistan	Mübadele Anlaşması	Evet
K5	K	50	İlköğretim	Hayrabolu	Romanya	Dil/Din Ayrıcılığı	Evet
K6	K	44	Ortaöğretim	Hayrabolu	Makedonya	Savaş/ Dil/Din Ayrıcılığı	Kısmen
K7	E	39	Ortaöğretim	Hayrabolu	Makedonya	Savaş	Kısmen
K8	K	65	İlkokul	Tekirdağ	Yunanistan Makedonya	Savaş	Evet
K9	K	57	İlkokul	Edirne	Makedonya	Baskı	Kısmen
K10	K	25	Lise	Hayrabolu	Bulgaristan	Savaş	Kısmen
K11	E	27	Lise	Hayrabolu	Bulgaristan	Baskı	-
K12	K	26	Lisans	Hayrabolu	Bulgaristan	Savaş	-
K13	E	32	Lise	Meriç	Makedonya Bulgaristan	Savaş	Evet
K14	K	27	Üniversite	Çanakkale	Bulgaristan	Güvenlik Sorunu/Savaş	Evet

Katılımcıların kültürel etkileşime ilişkin cevaplarında aşağıdaki ifadeler atalarının yurtlarında yaşayanlar ile günümüzde etkileşim içinde olmasalar da yaşadıkları alanda kültürel mirasa sahip çıkmaya çalıştıklarını, özellikle büyüklerinin yanlarında Pomak kültürünü yaşamada daha özgür hissettikleri ortaya çıkmaktadır. Söz konusu çıkarıma ilişkin ifadeler şu şekildedir:

“Anadilimizi yetkin bir şekilde kullanamıyoruz. Kültürümüzü azami düzeyde ayakta tutmaya çalışıyoruz. Yeni doğan nesillere Pomak olduğumuzu anlatıyoruz.” (K1)

“İstanbul’da yaşıyorum orada kendi kültürümü devam ettiremiyorum. Ama köyde yaşayan akrabalarım var oraya gittiğimde benliğime geri dönüyorum.” (K6)

“Amcalarım, halalarım köyde yaşıyorlar. Hayrabolu’da Pomak unsurları neredeyse devam ediyor.” (K7)

“Hala dili konuşuyor, geleneklerimizi sürdürüyor.” (K8, K7, K9, K10)

Katılımcı 14 ise kentleşen kesimin Pomak yakınlarla etkileşimi köyden çıkmayanlara göre daha kolay yaptıklarını aktarmaktadır:

“Günümüzde eğitim düzeyine göre kültürel etkileşim değişkenlik gösteriyor. Kentleşen akrabalarımız ve yakınlarımız, Bulgarlar veya farklı yörelerden Pomaklar ile iletişim kurabiliyorlar. Hatta Boşnak ve Ruslarla dahi Pomakça üzerinden anlaşabiliyorlar. Fakat köyden çıkmayanlar Bulgarlarla hemen hemen aynı dili konuştuklarını ve etnik akrabalıklarını dahi pek bilmiyorlar.” (K14)

Araştırmanın amacı kapsamında katılımcılara yöneltilen *“Balkanlardan Türkiye’ye göç ettiğinizde getirdiğiniz ve aktardığınız Pomak kültür unsurları nelerdir?”* temel araştırma sorusu ile Balkanlardan Türkiye’ye göç yolculukları ve getirdikleri kültürel unsurlar sorulmuştur. Katılımcıların ifadelerine göre Pomak halkı oldukça zengin bir kültüre sahipler. Mecburi göçleri dolayısıyla yer değiştirirken kültürel öğelerini de bu topraklara taşımışlar. Ancak belirli bir süre kültürlerine sahip çıkabilmişlerdir.

Şehirlere yapılan göçler ve çekirdek aileden uzaklaşma durumları Pomak kültüründen de uzaklaşmalarına yol açmıştır. Bu çıkarımları destekleyen ifadeler örnekler şu şekildedir:

“Eşya olarak hatırası olan eşyaları maalesef getirememişler çünkü zahmetli bir yolculuk geçirmişler. Ama 1960'lara kadar yöresel giyimleri, dokumaları, düğün, bayram, cenaze vs. kültürlerini bozulmadan sürdürebilmişler. Ancak şehirlere göç ve evlenme artınca ister istemez tüm etnik gruplarda olduğu gibi bizde de kültürel yozlaşma başlamış.” (K1)

“Dilimizi, Pomakça türkülerimizi koruduk. İnançlarımız, yemek kültürümüz, örf adet gelenekler devam ediyor. Sadece 1 hafta süren düğünler 2-3 güne indi.” (K3)

“Büyüklerimden kalma dokuma eşyalar ve el işlemlerini evimde kullanıyorum. Şehirlerde olan düğünlerimizde Pomak folklorik öğeleri azalmaya başladı.” (K1)

Pomak kültürünün sürdürülebilirliğine ilişkin ifadelerden sonra kültürel miras örüntülerine ilişkin elde edilen kodlar ve temalar Şekil 1'de sunulmuştur. Betimsel analizlerden yola çıkılarak Pomakların kültürel miras boyutları 6 başlık altında ele alınmıştır. Pomak kültürü mirası boyutları; gelenek-görenek, edebi unsurlar, inanış unsurları, mutfak kültürü, giyim unsurları ve el sanatları olarak isimlendirilmiştir.

Şekil 1: Pomak Kültürel Miras Boyutları

Genel olarak bakıldığında temel araştırma sorusu bağlamında “gelenek-görenek, edebi unsurlar, inanış unsurları, mutfak kültürü, giyim unsurları ve el sanatları” ortaya çıkan temalar olmuştur. Katılımcıların “Pomak kültüründen miras kalan gelenek – görenek unsurları bağlamında yapılan çözümlenmelere bakıldığında düğün, cenaze, doğum, diş çıkarma ve bayramlaşmaya” yönelik gelenek ve göreneklerin aktarıldığı görülmektedir.

Katılımcılar Pomak kültüründe aslında düğünlerin 7 gün 7 gece sürdüğünü, kız alma alayına özgü geleneklerin olduğunu, damadın gerçekleştirilmesi gerek ritüellerin olduğunu, cenazenin yüzünün açılarak yakınlarının cenazeyi son kez görmelerinin sağlandığını, lohusa kadına ve bebeğe özgü yerine getirilmesi gereken adetlerin olduğu ve diş çıkarma ritüellerinin olduğunu belirtmişlerdir. Gelenek-görenek bağlamında önemli ipuçları sunan alıntılar şu şekildedir:

“Doğumda ilk bebekte eski çuvallardan yatak dikerler içine saman dolduruyorlar. Sonra lohusayı 3 gün onun üzerinde yatırır ki kemikleri yumuşacak kalsın.” (K3)

“Düğünler de 7 gün 7 gece sürer. Gelin baba evinden çıktıktan sonra bayır gibi bir yere çıkarılır. Damadın arkadaşlarından 7 kişi ata biner. Küçük bir yastık olur. İlk onu alan atıyla eve gelir, gelinin geldiğini haber vermek için damada getirir.” (K5)

“Gelin alma kısmı çok uzun sürmektedir, 4-5 saat gibi. Düğünlerimizde değişik olarak mendil havası oynanmaktadır. Genel olarak 2 kişi karşılıklı geçer ve ellerine halay mendili veya normal mendil alarak, mendilleri üçgen hale getirirler, daha sonra üçgenin düz kısmı üstte kalacak şekilde iki uzundan tutulur ve sağa sola hareket ettirilerek ayaklar ile ritme uyum sağlanır. Bu oyunda mendil havası müziği kullanılır.” (K12)

Tablo 3: Gelenek-Görenek Boyutu İçerikleri

	Kod	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11	K12	K13	K14
Gelenek-Görenek	Düğünün 7 gün 7 gece sürmesi	√		√		√		√		√	√			√	√
	Düğünün 3 gün 3 gece sürmesi										√		√		
	Düğünde damadın 7 arkadaşının ata binmesi					√									
	Düğünde 5 davul, 5 zurna olması										√		√		
	Uzun gelin alma alayı										√	√	√		
	Düğünde mendil havası müziği ile oyun													√	
	Damadın toprak bastı parası vermesi												√		
	Damadın kız alırken gençlere pişmiş tavuk vermesi												√		
	Cenazede Sesli ağlama/ağıt yakma			√				√	√			√		√	√
	Cenazede ağıt yakma			√			√					√		√	√
	Cenaze yemeği			√											√
	Cenazede ölünün yüzünün açık bırakılması ve insanların ölüye bakması						√					√	√	√	
	Lohusaya çuval yatak yapma			√											
	Lohusa kadının 40 gün dışarıya çıkarılmaması				√	√									
	Bebek çamaşırının 40 gün dışarıya asılmaması					√									
	Lohusa kadının düğüne gitmemesi					√									
	Düğüne yedi köy davet edilmesi				√										
	Düğün ve cenazede bakır kazanda yemek yapılması				√										
	Bayramda pehlivan güreşleri				√										
	Bayram namazı sonrası bayramlaşma sırasının dizilmesi														
	Süt dışın çatı kiremitine atılması	√													
	Süt dış için mani okunması	√													

Pomak kültüründen miras kalan ve hala kullanılan edebi unsurlara (Tablo 4) bakıldığında ise, Pomakça dilin varlığı vurgusu öne çıkmaktadır. Kendine özgü bir dil yapısı olan Pomakça ninniler, şarkılar, türküler, atasözleri, masallar dilden dile aktarılırken, kişilerin çağrılması esnasında isimlerine Pomakça lakapların takıldığı da ek olarak vurgulanmıştır. Ayrıca Pomakça da dile özgü bazı yapılar şu örnekler ile verilmiştir:

“*Kelime vurgularımız Türkçe söylesek dahi Slavik aksanda oluyor akabinde mimik ve jestler aynı şekilde değişiyor.*” (K1).

“*Kullandığım bazı Pomakça kelimeler var: Mayka=anne, Bubayko=baba, Muca=amca, gibi.*” (K2).

“*Çoğu yaşlımız Türkçe bilmiyor. ‘Ma’ çok kullanılır. ‘R’ harfi çok baskın şekilde konuşuluyor. Kısaltmalar çok yaygındır. İsimlerde genelde lakap takılıdır. Yengeye ‘inge’ deniyor mesela.*” (K7).

“İsimlerimizde mesela Hatice ismim ‘hatico’- ‘ato’ diyorlar. R harfi çok baskın kullanıyoruz. Ma’yı her cümlede birkaç kere kullanıyoruz.” (K5).

“Birini tarif ederken lakaplarına göre tarif ediyorlar. Örneğin; Hüseyin ALTAY’ın kızını tanıtırken ‘Mimiçato Rabia’ şeklinde tanıtılır. R harfi baskınlığı Pomakça’da çok fazla Türkçe konuşurken bile Pomak olanlar karşı tarafın Pomak olduğunu anlarlar. ‘Ma’ ekini genelde cümle ve isimlerin başlarına eklerler.” (K12).

“Pomakça köyde çok fazla kullanılıyor. Türkçe bilmeyenler bile var. Pomakça olarak mesela Resmîye ismine Resma derler. Hatice’ye Ata derler. Emine’ye Yama derler. Mahmut’a Mutu derler. Hüseyin’e Usa derler. R harfi baskın çok baskın kullanılıyor.” (K3)

“Lakaplar takılır. Ahmet Kahya, Hüseyin Kahya gibi kişilerden bahsedilir. Bir muhabbet sırasında sin kelimesi çok kullanılırdı. Evladım anlamında gibi.” (K4).

“İsimlere Pomakça takılar takarız; mesela dedeko, neneko, dayko, teska (teyze). Recep’inki yerine Receptska, Fahri’nin eşi yerine Fahrivisa, Samet’in eşi yerine Same-dissa gibi günlük hayatta aktif kullanımlarımız var.” (K14).

Katılımcı 6, Dıramalı Hasan ile ilgili kendisine aktarılan bir hikâyeyi şu şekilde dil getiriyor:

“Dıramalı Hasan’ın hikâyesi var bildiğim. Dıramalı Hasan savaş döneminde zenginlerden alıp yoksullara veriyormuş, Osmanlı döneminde bu olay yüzünden bir ayaklanma olmuş. Bu olaydan sonra Dıramalı Hasan’ı eşkiya ilan etmişler ve üzerine ödül verilmiş. Öldürene, getirene ödül verilecek. Dağlara kaçmış. Hatta bunun türküsü var. “Mezar taşlarını Hasan koyun mu sandın, Adam öldürmeyi Hasan oyun mu sandın”. O kadar çok adam öldürmüş ki mezar taşlarını koyun mu sandın şeklinde tabir edilmiş. İzini kaybettirebilmek için Samsun’a gitmiş.” (K6).

Tablo 4: Edebi Unsur Boyutu İçerikleri

Kod	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11	K12	K13	K14
Pesna(Halk Türküleri)			√	√	√		√		√					√
Pomakça şarkılar	√													
Pomakça dili	√		√					√			√	√		
Pomakça ninniler													√	
Pomakça söylemler/atasözleri	√					√								√
Pomakça kelimeler		√												
Pomak hikâyeleri	√					√								
Pomak masalları	√		√										√	√
Lakap takma				√			√			√	√	√		√
İsimleri Pomakça telafüz etme						√					√	√		√
R harfini baskın kullanma			√		√	√	√					√		
Cümlede “ma” kullanımı					√		√					√		

Pomak kültürünü yansıtan Pomakça şarkılara örnek ise Rufinka bolna legnala verilebilmektedir.

Pomak kültüründen miras kalan inanış-inanç unsurlarına (Tablo 5) bakıldığında ise Bocuk gecesi, Hıdırellez ritüelleri, yemekli mevlitler inanış unsurları teması altında yer almıştır. İnanış-inanç unsurları bağlamında yer alan bazı katılımcı ifadeleri şunlardır:

“Lofça Pomaklarından olan arkadaşlarımdan bu tarz eski inanışlardan kalma ritüeller duyuyordum. 5-6 Mayıs Hıdırellez (Ederlez) kutlamaları renkli geçer. Çocuklar

süt dişini çıkarttığında o diş çatıya kiremitlere atırlar ve “Babu! Babu! Al sana çürük diş ver bana altın diş” derlerdi.” (K1).

“5 Mayıs’da Hidrellez kutlarız. Mart ayının başlamasıyla birlikte Bulgaristan’da ve Balkan göçmenleri arasında marteniçka yapılır ve bir dilek dilenir, bileğine bağlanır. Bir leylek görene kadar marteniçka bilekten çıkarılmaz.” (K2).

Tablo 5: İnanış Unsuru Boyutu İçerikleri

Kod	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11	K12	K13	K14
Dua	√		√				√							
Ritüel	√		√				√							
Bocuk gecesi									√					√
Pavli panayırı														√
5 Mayıs														
Hidrellez (Ederlez)	√	√	√	√		√	√			√	√	√		√
Martenicka		√									√			
Hidrellez ateşinden atlama				√		√	√			√		√		
Hidrellez’de gül dibine dilek için çizim						√	√			√	√	√		
Hidrellez’de çaput bağlama										√		√		
40 Yasin okuması	√													
Yemekli mevlit okunması			√	√									√	√

Verilen cevaplar doğrultusunda mutfak kültürü unsurlarına (Tablo 6) bakıldığında hoşmerim, nohut ekmeği, labada, akıtma, kaçamak, Pomak böreği, kapama aktarılan yiyecek isimleri olmuştur. Ayrıca literatürden keşfedildiği üzere yaşam kültürlerinde var olan peçka olarak isimlendirilen fırınlı sobalar (Görsel 1) mutfak kültüründe de yemek pişirilmesi hususunda önemli bir yer tutmaktadır. Bu bilgilerle birlikte Trakya ve Balkanlarda kullanılan unsurların Pomak kültüründe de yer aldığı; böylelikle kültürel bir etkileşimin ve birliğin olduğu da görülmektedir. Bahsedilen kültürler birbirlerini etkileyerek günümüzde de halen kullanılmakta olan mutfak kültürünü oluşturmuşlardır (Kurnaz, 2016).

Görsel 1. Peçka

Kaynak: Emel Arısalan

Tablo 6: Mutfak Kültürü Boyutu İçerikleri

	Kod	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11	K12	K13	K14
Mutfak Kültürü	Nohut Ekmeği		√					√							
	Höşmerim							√							
	Labada														√
	Akıtma							√						√	
	Kaçamak													√	√
	Pomak Böreği													√	
	Kapama		√												

Bir diğer temayı oluşturan kılık kıyafet unsurlarında ise şalvar, kırmızı renkli etnik kıyafetler, pullu giysiler, mintan, fistan, ferace, başörtüsü, drama çarşaf, tirenek kıyafet unsurları olarak tabloda öne çıkarken, örgülü saça takılan boncuklar da bu bağlamda değerlendirilmiştir.

Tablo 7: Giyim Unsurları Boyutu İçerikleri

	Kod	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11	K12	K13	K14
Giyim Unsurları	Şalvar	√	√	√		√	√	√		√	√	√	√	√	√
	Rodoplara özgü kırmızı tonlu etnik kıyafetler														√
	Cepkenli erkek kıyafetleri														√
	Pullu giysiler														√
	Mintan		√											√	
	Fistan													√	
	Başörtüsü	√						√	√				√		
	Ferace				√							√			
	Dokuma önlük	√													
	Örgü saça boncuk takmak	√													
	Dokuma kıyafetler	√													
	Drama çarşaf (siyah)				√		√					√	√		
	Pomak bezi				√										
	Çarık (Kara lastik)										√				
	Tirenek (gömlek)						√								

Son olarak da Pomaklara özgü dokuma eşyalar, el işleri, Kiçano kilim (Görsel 3) ve örgü el sanatları kapsamında bir araya gelmiştir.

Tablo 8: El Sanatları Boyutu İçerikleri

Kod	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11	K12	K13	K14
	<i>El Sanatları</i>													
Dokuma eşyalar	√													
El İşleme	√			√										
Kıçano kilim				√										√
Örgü											√			

Görsel 2. Ferace**Kaynak:** Kübra Altay**Görsel 3.** Kıçano**Kaynak:** Emel Arısalan

Sonuç

Araştırmaya konu olan Pomaklar çeşitli kültürel özelliklere sahip olan bir topluluk olarak incelenmiştir. Elde edilen bulgular göstermektedir ki; Pomakların kültürel öğeleri oldukça zengin olmakla birlikte, kültürel mirasın boyutlarının içerisinde ayrılmaktadır. Araştırmada Pomak kültürü mirası boyutları “gelenek-görenek, edebi unsurlar, inanış unsurları, mutfak kültürü, giyim unsurları ve el sanatları” olarak sınıflandırılmıştır. Bu boyutlar literatürde kültürel miras boyutları olarak vurgulanmıştır (Soysaldı 2018; Yücel ve Yediyıldız 1988). Gelenek-görenek boyutu bir toplumun en önemli kültürel ürünlerini oluşturmaktadır. Araştırmada görülmektedir ki Pomakların düğün, kız alma, cenaze, doğum ve bayramlaşma bağlamında kendilerine özgü bir takım inanış ve ritüelleri bulunmaktadır. Ancak çözümlenelerde incelenmiştir ki, yaşlı olanlar/köylerde yaşayanlar bu gelenek ve görenekleri devam ettirirken, kentlere yerleşen kişiler ise bu gelenek ve göreneklerden uzaklaştıklarını belirtmektedirler. Bu durum Pomak kültürünün sürdürülebilirliği açısından önemli bir sorunsal olarak ortaya çıkmaktadır.

Ortaya çıkan bir diğer en önemli boyut ise Pomak edebi unsurları boyutu olmuştur. Nitekim bu boyut araştırmacılara göre en önemli boyut olarak ele alınmaktadır. Çünkü yapılan betimsel çözümleneler göstermektedir ki Pomaklar kendilerine ait hikâye, söylem, türkülere sahip olmanın yanı sıra kendilerine özgü bir dil içeriğine de sahipler. Slavik bir aksana sahip olan Pomaklar, Pomakça kelimeleri ve edatları kullanmaktadır. Hatta yapılan görüşmeler göstermiştir ki Türkçe bilmeyen hala Pomak dilini kullanan yaşlılar bulunmaktadır. Göçer (2012), kültür yapısı açısından dil, din, tarih, edebiyat, sanat gibi birçok konunun birleşiminden oluştuğunu belirtirken, kültürel mirasın aktarılmasında yer alan dil sayesinde toplumların kendilerine ait yaşam biçimleri de nesilden nesile devam ettiğinin de altını çizmektedir. Bu bağlamda Pomakça Pomak

kültürel mirasın kaynağı olmakla birlikte kültürel mirasın taşıyıcısı konumundadır. Ancak yine yapılan çözümlenelerde yaşlılar Pomakça'ya hâkim iken, genç nesil Pomakça'yı yaşlılara göre daha az kullanmaktadır. Bu durum araştırmada önemli bir sorunsal olarak ortaya çıkan diğer bir unsurdur. Çünkü küreselleşme karşısında kültürel çeşitliliğin korunması kırılgan hale gelmektedir. Bu sebeple kırılganlığı yaratan unsurların bilinmesi ve kültür politikalarının koruma yaklaşımlarını benimsemesi gerekmektedir (Marrion 2016; Metin Basat 2013).

Kültürel mirasın bir diğer unsuru da toplumu oluşturan kutsal alanlar, ritüeller, törenler, ayinler gibi içerikleri kapsayan inanç özellikleridir. Farklı bölgelerde yaşayan insanları tek çatı altına toplayan bir etken olan inanç sistemleri, ortaya koydukları çeşitli kurullarla kültürün şekillenmesinde etkili olmaktadır (Volzone vd. 2022; Tanrıverdi 2018). Dolayısıyla toplumların inanış unsurlarının keşfi ve geleceğe aktarımı önemlidir. Bu noktada bu araştırmada da inanış unsurları önemli bir boyut olarak ortaya çıkmıştır. Dualar ve Pomak ritüelleri ile birlikte Pavli Panayırı, Bocuk Gecesi, Hıdırellez gibi inanışlar bölgede yer alan kültürleri birleştiren öğeler olmaktadır. Bu birleştiren öğelerin kutlanması, içeriği, işleyişi kültürlere göre farklılık gösterse bile bütünleştirici bir yapısı bulunmaktadır.

Mutfak kültürü araştırmada ayrı bir boyut olarak ortaya çıkarken, Pomakların gastronomik miras öğelerine sahip olduğu görülmüştür. Labada¹, Kaçamak², Höşmerim gibi isimler Pomak mutfak kültüründe de yer alan ve günümüze kadar ulaşan tatlar arasındadır. Mutfak kültürünün yanı sıra giyim kuşam hem somut hem de somut olmayan kültürün önemli unsurlarından biridir. İlk olarak somut kültürel öğe şeklinde akla gelse de toplumsal estetik değerleri de, inançları, düğün veya cenaze gibi toplumsal uygulamaları anlatan somut olmayan öğeler haline de gelmektedir (Çağlayandereli vd. 2017). Bu araştırmada da görülmektedir ki Pomaklar kendilerine has bir giyim kuşam içeriklerine sahiptirler. Ferace, Mintan, Pomak bezi, örgülü saça boncuk takma, tirenek gibi unsurlar Pomaklara özgü içeriklerdir. Kültürel miras boyutu olarak ortaya çıkan son unsurda Pomaklara özgü sanatları barındıran el sanatları olmuştur.

Görüldüğü üzere Balkanlar üzerinden Türkiye'ye gelen ve Osmanlı kaynaklarında 19. yy'dan itibaren izleri bu topraklarda görülen Pomaklar, kendi içinde farklı kültürel kimlik özelliklerine sahiptir. Sosyo-kültürel yaşantıları içerisinde özellikle kullandıkları dil, gelenekleri, giyimleri, inanışları farklılaşmaktadır. Ancak köylerde ve kırsallarda farklılaşan ve Pomaklara has olan kültürel miras içerikleri devam ederken, genç neslin kentlere yerleşmesi ve kırsaldan uzaklaşması ile unutulma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Bu toprakların zenginlik mozaığının bir parçası olan Pomakların kültürel öğelerinin belgelenmesi için sözlü tarih gibi bilimsel arşivleme çalışmaları yapılmalıdır. Örneğin Pomak türküleri, manileri ve masalları gibi unsurlar bu mirasa sahip çıkan ve kullanan kişilerin ağzından yani birincil kaynaklardan elde edilmeli ve belgelenmelidir. Bu bağlamda gelecek çalışmalarda bu araştırmada ortaya çıkan bu boyutların belgelenmesi için geniş kapsamlı projelerin yapılması öneri olarak sunulabilir.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %50; İkinci Yazar %50.

ETİK KOMİTE ONAYI: Görüşmeler 2020'den önce yapılmıştır. Etik kurul iznine gerek yoktur.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

TEŞEKKÜR: Bu çalışmaya görüşleri ile katkı sağlayan katılımcılara teşekkür ederiz.

NOTLAR

1. Labada: Ot yemekleri ve çorbası olarak Balkan mutfak kültürü ürünüdür (Varol ve Gök, 2022).

2. Kaçamak: Trakya ve Balkan mutfağının gastronomi ürünüdür. Mısır unundan yapılmaktadır. Çeşitli şekillerde yer almaktadır. Pomak yemek kültürü içerisinde de yer almaktadır (Saçılık ve Çevik, 2014).

KAYNAK KİŞİLER

- KK.1: F. Ç., 27, üniversite, özel sektör, 11.12.2019/Edirne
KK.2: A. B., 45, ilkokul, girişimci, 15.12.2019/Hayrabolu
KK.3: R. E., 72, ilkokul, ev hanımı, 01.10.2019/Hayrabolu
KK.4: Ü. A., 69, ilkokul, ev hanımı, 10.10.2019/Demirköy
KK.5: H. E., 50, ilkokul, ev hanımı, 17.10.2019/ Hayrabolu
KK.6: R A., 44, ortaöğretim, özel sektör, 20.10.2019/ Hayrabolu
KK.7: M. A., 39, ortaöğretim, serbest meslek, 20.10.2019/ Hayrabolu
KK.8: N. K., 65, ilkokul, ev hanımı, 18.11.2019/ Uzunköprü
KK.9: F. A., 57, ilkokul, ev hanımı, 10.10.2019/Demirköy
KK.10: Y. E., 25, lise, özel sektör, 15.12.2019/Hayrabolu
KK.11: T. D., 27, lise, özel sektör, 12.11.2019/Tekirdağ
KK.12: K. A., 26, lisans, özel sektör, 20.10.2019/ Hayrabolu
KK.13: M. B., 32, lise, özel sektör, 12.11.2019/ Edirne
KK.14: Ş. T., 27, üniversite, kamu sektörü, 26.10.2019/ Edirne

KAYNAKÇA

- Akyurt Kurnaz, Hande and Alper Kurnaz. *Common Point of Dark and Gastronomy Tourism: Bocuk Night*. St. Kliment Ohridski University Press, Sofia, 2018
- Andereck, Kathleen. L.; Valentine, Karin. M.; Vogt, Christine. A. and Richard Knopf. C. "A Cross-cultural Analysis of Tourism and Quality of Life Perceptions". *Journal of Sustainable Tourism* 15 (2007): 483-502.
- Basaran, Fatma Nur and Banu Gurcum. "Pomak Weaving Tradition, a Brief History". *Folk Life* 48 (2010): 112-126.
- Baş, Türker ve Ulun Akturan. *Sosyal Bilimlerde Bilgisayar Destekli Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2017.
- Brown, Michael F. "Heritage trouble: Recent Work on The Protection Of Intangible Cultural Property". *International Journal of Cultural Property* 12 (2005): 40-61.
- Cominelli, Francesca and Xavier Greffé. "Intangible Cultural Heritage: Safeguarding For Creativity". *City, Culture and Society* 3 (2012): 245-250.
- Creswell, John W. *Araştırma Deseni Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*. (Çev. S. B. Demir). Ankara: Eğiten Kitap, 2016.
- Çağlayandereli, Mustafa; Arslan, Ali and Ahmet Mazlum. "Kültür Sosyolojisinde İhmal Edilen Konu; Giyim-Kuşam". *International Congress on Fashion & Art & Design* 20-23 Mayıs 2017.
- Eminov, Ali. "Social Construction of Identities: Pomaks in Bulgaria". *JEMIE* 6 (2007): 1-25.
- Eryazıcıoğlu, Mehmet Erdem. (2018). "Kültürel Miras ve İnsan Hakları Bağlamında Türkiye'de Koruma Sisteminin İncelenmesi: İstanbul Tarihi Yarımada Örneği". Basılmamış doktora tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, 2018.
- Göçer, Ali. "Dil-Kültür İlişkisi ve Etkileşimi Üzerine". *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi* (2012): 50-57.
- Güzel, Özlem ve Hande Akyurt Kumaz. "Türk Kültüründe Bir Miras Olarak Bocuk Gecesi Ritüeli İçeriği: Fenomenolojik Bir Araştırma". *Millî Folklor* 16 (2020): 163-178.
- Harvey, David. "Heritage Pasts and Heritage Presents: Temporality, Meaning and the Scope of Heritage Studies". *International Journal of Heritage Studies* 7 (2001): 319-338.
- Jamal, Tazim and Amanda Stronza. "Collaboration Theory and Tourism Practice in Protected Areas: Stakeholders, Structuring and Sustainability". *Journal of Sustainable Tourism* 17 (2009): 169-189.
- Kamil, İbrahim. "Pomak Türklerinin "Kimlik" Mücadelesi ve Bulgaristan Komünist Partisinin Gizli Kararları (1948-1984)". *TAED* 59 (2017): 435-477.
- Karakul, Özlem. "Tarihi Çevrelerde Halk Mimarisi: Somut Olmayan Kültürel Mirasın Yaşama Mekânları". *Millî Folklor* 19 (75 2007): 151-163.
- Kırtıl, Melek. "Pomaklar Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Kırklareli Örneği". *Toplumsal Değişim* 1 (2019): 187-226.
- Kurin, Richard. "Defining The Intangible Cultural Heritage". *Museum International* 221-222 (2004): 66-77.
- Kurnaz, Alper. İngiliz ve Balkan Mutfağı, İçinde Dünya Mutfaqları I. H.Yılmaz (Ed.). S.82-118 Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2016.
- Kümbetoğlu, Belkis. *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*, İstanbul: Bağlam Kitapevi, 2005.
- Landis, J. Richard ve Koch Gary G. "An Application of Hierarchical Kappa-Type Statistics in The Assessment of Majority Agreement Among Multiple Observers". *Biometrics* 33 (1977): 363-374.
- Leask, Anna. "Visitor Attraction Management: A Critical Review Of Research 2009-2014". *Tourism Management* 57 (2016): 334-361.
- Li, Meng; Wang, Yun. and Ying-Qing Xu. "Computing for Chinese Cultural Heritage. Visual Informatics", (in press 2021). doi: <https://doi.org/10.1016/j.visinf.2021.12.006>.
- Logan, William. "Cultural Diversity, Cultural Heritage And Human Rights: Towards Heritage Management As Human Rights-Based Cultural Practice". *International Journal of Heritage Studies* 18 (2012): 231-244.

- Loulanski, Tolina and Vesselin Loulanski. "The Sustainable Integration Of Cultural Heritage and Tourism: A Meta-study". *Journal of Sustainable Tourism* 19 (2011): 837-862.
- Ma, Xiaona. Tu, La. and Ying Qing Xu. "Development Status of The Digitization Of Intangible Cultural Heritages (in Chinese)". *Sci. Sin. Inform* 49 (2019): 121-142.
- Marrion, Christopher. "More Effectively Addressing Fire/Disaster Challenges to Protect Our Cultural Heritage". *Journal of Cultural Heritage* 20 (2016): 746-749.
- Memişoğlu, Hüseyin. "Pomaklar". TDV İslam Ansiklopedisi, 2007.
- Merriam, Sharan. *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. Çev. Selahattin Turan), Ankara: Nobel Yayıncılık, 2015.
- Metin Basat, Ezgi. "Somut ve Somut Olmayan Kültürel Mirası Birlikte Koruyabilmek". *Millî Folklor* 25 (100 2013): 61-71.
- Moghadam, Valentine and Manilee Bagheritari. "Cultures, Conventions, and the Human Rights of Women: Examining the Convention for Safeguarding Intangible Cultural Heritage and the Declaration on Cultural Diversity". *Museum International* 59 (4 2007): 9-18.
- Rosa, Angela; Santangelo, Angela and Simona Tondelli. "Investigating the Integration of Cultural Heritage Disaster Risk Management into Urban Planning Tools. The Ravenna Case Study". *Sustainability* 13 (872 2021): 1-24.
- Saçılık, Yıldırım Melahat ve Samet Çevik. "Pomak Yemek Kültürünün Yaşayan İzleri: Bir Sözlü Tarih Çalışması". *III. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi-Aydın*.
- Shepherd, Robert. "UNESCO and the Politics of Cultural Heritage in Tibet". *Journal of Contemporary Asia* 36 (2 2006): 243-257.
- Sonkoly, Gabor and Tanja Vahtikari. *Innovation in Cultural Heritage Research*. European Union, 2018.
- Soysaldı, Aysen. "Kültür, Sanat ve Beşeriyet İlişkisi". *STD* (2018): 305-318.
- Stones, Christopher. Research: Toward a Phenomenological Praxis. An Introduction to Phenomenological Psychology, 2 (1988): 141-156.
- Tanrıverdi, Hasan. "Din-Kültür İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme". *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 8 (2018): 595-601.
- Unesco. Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. 2003.
- Unesco. Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. World Heritage Committee Thirtieth Session. 2006.
- Unesco. What is Intangible Cultural Heritage?. France, 2011
- Varol, Emre ve İlkey Gök. "Balkan Göçmenlerinin Sofra Kültürü: Tekirdağ Malkara Örneği". *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 24 (2022): 775-789.
- Volzone, Rolando; Niglio, Olimpia and Pietro Becherini. "Integration of Knowledge-Based Documentation Methodologies and Digital Information for the Study of Religious Complex Heritage Sites in The South of Portugal". *Digital Applications in Archaeology and Cultural Heritage* Volume 24 (2022).
- Yıldırım, Ali ve Hasan Şimşek. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011.
- Yücel, Yaşar ve Bahaeddin Yediyıldız. "Tarih ve Kültür". *Erdem* 4 (1988): 31-38.